

Ižanga

Sunku patikėti, kad „Suskaičiuotas žvaigždes“ parašiau daugiau nei prieš dvidešimt metų. Atrodo, tik vakar snieguotą sausio rytą atsiliepiu telefonu ir sužinojau, kad knyga gavo 1990 metų „Newbery“ medalį.

Daugelis prieš tiek metų rašytų knygų palaimingoje vienumoje dulka bibliotekų lentynose arba kartais tampa akademinės analizės objektu. O „Suskaičiuotos žvaigždės“ vis dar gyvena savo pulsuojantį gyvenimą; kone kasdien išgirstu atsiliepimų iš aistringų skaitytojų – kai kurie jų – suaugusieji, atsimenantys knygą iš vaikystės ir dabar ją skaitantys su savo vaikais.

Manau, įvairiausio amžiaus skaitytojai tapatinasi su savo mėgstamų knygų veikėjais. „Ar aš būčiau taip pasielgęs? – klausia jie savęs, keliaudami romano puslapiais kartu su veikėju. – Ką aš būčiau pasirinkęs?“

Anemarijos iš „Suskaičiuotų žvaigždžių“ ir daugelio šios knygos skaitytojų amžius toks, kai formuojasi griežtos asmeninės etikos laikysena. Jie nori būti garbingi. Jie nori elgtis tinkamai. Ir kartu ima suprasti, kad šiame pasaulyje dorai elgtis ne visada lengva, kartais net pavojinga.

Taigi jie skaito istoriją apie savo amžiaus mergaitę, patekusią į sudėtingas aplinkybes, ir ji turi nuspręsti, kaip jai elgtis. Ji gali pasukti lengviausiu keliu. Gali geriausiai draugei atsukti nugarą. (Kai „Suskaičiuotų žvaigždžių“ skaitytojai užaugo ir perskaitė daugiau holokaustui skirtos literatūros, jie sužinojo, kad daugelyje šalių, tik ne Danijoje, žmonės taip ir pasielgdavo.) Jaunieji skaitytojai džiaugiasi, kai Anemarija giliai įkvepia ir žengia į mišką, kuriame tyko pavojus, ji nepalūžta, akis į akį susidūrusi su priešu, ir jį pergudravusi džiūgauja.

Vos išleista knyga pateko į rankas vaikams, tik skaičiuosiemis apie karą, bet niekada jo nemačiusiems. Dabar, deja, sulaukiu atsiliepimų iš skaitytojų, kurie prarado tėvus ar vyresniusius brolius Irake ir Afganistane. Visi žinome, kaip lengva ir kaip kvaila kaltinti ir neapkęsti.

Manau, iš Danijos istorijos visi galėtume daug ko pasimokyti.

Knyga jau išleista daugelyje šalių, išversta į daugybę kalbų – nuo hebrajų iki vengrų. Visur vaikai vis dar skaito apie nedidelės skandinavų tautos dorumą, parodytą beveik prieš septyniasdešimt metų. Žinau, kad knygos keičia gyvenimą; daugelis skaitytojų man sakė, kad „Suskaičiuotos žvaigždės“ pakeitė juos, kai dar buvo vaikai, kad ji privertė juos susimąstyti apie žiaurumą ir drąsą. „Ją perskaičiusi supratau, kaip turėtų būti elgiamasi su žmonėmis“, – neseniai man parašė jauna moteris, prisiminusi savo įspūdžius apie knygą, perskaitytą ketvirtoje klasėje.

Mano draugė danė, papasakojusi apie savo vaikystę Kopenhagoje 1943 metais ir tapusi Anemarijos prototipe, jau sena moteris. Kaip ir aš. Mudvi mėgstame galvoti apie vaikus, dabar

skaitančius knygą, pirmą kartą sužinančius apie šią istoriją ir tai, kaip kadaise bent jau trumpam nedidelėje šalyje grupė prietarų atsikračiusių žmonių parodė pagarbą žmogiškumui.

Lois Lowry

Kodėl bėgi?

I skyrius

– Elena, aš tave aplenksiu iki kampo! – Anemarija pasitaisė storą odos kuprinę ant nugaros, kad vadovėliai nebūtų sukritę į krūvą. – Pasiruošusi? – žvilgtelėjo į geriausią draugę.

Elena susiraukė.

– Ne, – atsakė juokdamasi. – Tu juk žinai, kad negaliu tavęs įveikti, – mano kojos ne tokios ilgos. Ar negalėtume eiti kaip kultūringi žmonės?

Ji buvo apkūnoka dešimtmetė, išstypėlės Anemarijos priešingybė.

– Turime pasitreniruoti prieš penktadienio lengvosios atletikos varžybas – šį sykį laimėsiu mergaičių bėgimo rungį. Prieš savaitę buvau antra, todėl bėgiojau kiekvieną dieną. Nagi, Elena, – maldavo Anemarija, žvilgsniu matuodama atstumą iki kito Kopenhagos gatvės kampo. – Prašau.

Elena padvejojo, paskui linktelėjo ir pasitaisė ant pečių kuprinę su knygomis.

– Gera, aš pasiruošusi, – pasakė ji.

– Marš! – šūktelėjo Anemarija ir abi mergaitės pasileido šaligatviu.

Šviesūs sidabraspalviai Anemarijos plaukai plevėsavo už nugaros, o Elenai juodos kaselės daužėsi į pečius.

– Palaukite manęs! – suklykė atsilikusi mažoji Kirsti, bet abi vyresnės mergaitės nekreipė į ją dėmesio.

Anemarija greitai pralenkė draugę, nors vieno bato raištelis atsirišo jai lekiant Osterbrogadės gatve, pro parduotuvėles ir kavinukes jos rajone, šiaurryčių Kopenhagoje. Juokdamasi ji aplenkė pagyvenusią poniją su rezginėle pirkinių. Jauna moteris, stumianti vežimėlį, pasitraukė į šalį, kad mergaitę praleistų. Kampas buvo jau visai arti.

Pasiekusi kampą Anemarija šnopusdama pakėlė akis. Liovėsi juoktis. Atrodė, širdis tuoj iššoks iš krūtinės.

– *Halte!* – griežtai sukomandavo kareivis.

Vokiškas žodis buvo ir suprantamas, ir gąsdinantis – stot! Anemarija jį jau ne kartą girdėjusi, tačiau iki šiol jis dar nė sykio nebuvo skirtas jai.

Iš paskos bėganti Elena taip pat sulėtino žingsnį ir sustojo. Tolokai atsilikusi kiūtino mažoji Kirsti, ji buvo piktai susiraukusi, nes mergaitės jos nepalaukė.

Anemarija išsigandusi žiūrėjo. Jie buvo dviese. Du šalmai, dvi poros šaltų akių spoksojo į ją, keturi nublizginti ilgaauliai batai ryžtingai užtvėrė jai kelią namo. Ir dar matė šautuvus kareivių rankose. Jos žvilgsnis pirmiausia ir užkliuvo už šautuvų. Anemarija pažvelgė į ją sustabdžiusio kareivio veidą.

– Kodėl bėgi? – šiurkščiai paklausė jis.

Daniškai jis kalbėjo gana prastai. Treji metai, pamanė Anemarija niekinamai. Treji metai jie mūsų šalyje ir vis dar nemoka mūsų kalbos.

– Lenktyniavau su drauge, – mandagiai atsakė ji. – Mokykloje kiekvieną penktadienį vyksta varžybos, noriu gerai pasirodyti, todėl aš... – ji nutilo nebaigusi sakinio.

Nebūk tokia plepė, sudraudė save. Tik atsakyk, ko klausia, ir viskas.

Ji žvilgtelėjo per petį. Elena suakmenėjusi stovėjo ant šaligatvio už kelių metrų. Kiek tolėliau vis dar susiraukusi pamažu artinosi Kirsti. Netoliese parduotuvės tarpduryje pasirodė moteris ir tylėdama juos stebėjo.

Vienas kareivių, aukštesnis, žengtelėjo arčiau. Anemarija atpažino jį, šį kareivį dėl aukšto ūgio ir ilgo kaklo, styrančio iš standžios apykaklės, abi su Elena pravardžiuodavo Žirafa. Juodu su porininku nuolatos stypsodavo prie šio kampo.

Šautuvo buože kareivis bakstelėjo į kuprinę. Anemarija suvirpėjo.

– Kas joje? – garsiai paklausė jis.

Akies krašteliu ji matė, kad pardavėja skubiai pasitraukė į tarpdurio šešėlį slėpdamasi.

– Vadovėliai, – atsakė ji drąsiai.

– Ar tu gera mokinė? – paklausė kareivis.

Atrodė, kad jis šaiposi.

– Taip.

– Koks tavo vardas?

– Anemarija Johansen.

– O tavo draugė – irgi gera mokinė? – jis žiūrėjo į suakmenėjusią Elena.

Anemarija atsisuko ir pamatė, kad rausvaskruostė Elena išblyškusi, o juodos akys išsiplėtusios.

Anemarija linktelėjo kareiviui.

– Geresnė už mane, – atsakė ji.

– Kuo ji vardu?

– Elena.

– O kas čia? – paklausė kareivis, nukreipęs žvilgsnį nuo Anemarijos.

Ką tik greta išdygusi Kirsti piktai dėbčiojo į visus.

– Mano mažoji sesutė, – siektelėjo ji Kirsti rankos, tačiau šioji, kaip visada užsispyrusi, nekreipė į ją dėmesio ir įžūliai įsisprendė rankomis į šonus.

Kareivis pasilenkė ir perbraukė sesutei pirštais per trumpos, susivėlusias garbanas.

– Stovėk ramiai, Kirsti, – sušnibždėjo Anemarija, karštai trokšdama, kad užsispyrusi penkiametė suprastų, kas jai liepiama.

Bet Kirsti pakėlė ranką ir nustūmė kareivio ranką.

– Neliesk! – rėžė.

Abu kareiviai pratrūko juoktis. Paskui juodu ėmė berti vokiečių greitakalbe, Anemarija nieko nesuprato.

– Ji žavi, visai kaip mano dukrelė, – pasakė aukštasis vokiečių jau malonesniu balsu.

Anemarija stengėsi mandagiai šypsotis.

– Eikite namo. Ruoškite pamokas. Ir nelakstykite. Kai bėgate, atrodote kaip nusikaltėlės.

Ir abu kareiviai nusisuko. Anemarija vėl sugriebė Kirsti už rankos, šiai nespėjus pasipriešinti. Ragindama sesutę pasukbėti, ji pasuko už kampo. Po akimirkos ir Elena buvo šalia. Draugės ėjo greitai ir tylėdamos, Kirsti tipeno tarp jų, taip visos trys ir žingsniavo didelio daugiabučio link, kur gyveno jų šeimos.

Kai buvo netoli namų, Elena staiga sušnabždėjo:

– Aš labai išsigandau.

– Aš irgi, – pašnibždomis atsakė Anemarija.

Pasukusios prie pastato, abi mergaitės žiūrėjo tik į duris. Taip elgėsi sąmoningai, kad tik akimis nesusidurtų su kitais dviem kareiviais ar dar kitaip nepatrauktų jų dėmesio, šie ginkluoti stovėjo prie jų gatvės kampo. Kirsti nulėkė pirma ir įsmuko pro duris, čiauškėdama apie piešinį, kurį parsinešė iš darželio parodyti mamai. Kirsti kareiviai tebuvo kasdienė aplinka, kaip įprasti gatvių žibintai, kuriuos visą savo trumpą gyvenimą mato ant kiekvieno kampo.

– Ar papasakosi mamai? – paklausė Elena, sunkiai kopdama laiptais. – Aš tai ne. Mama labai susijaudintų.

– Ne, ir aš nepasakosiu. Mama, ko gero, išbartų, kad laks-tome gatvėmis.

Antrame aukšte ji atsisveikino su Elena ir lipo į trečiąjį, mintyse repetuodama, kaip linksmi pasisveikins su mama: nusišypsos, papasakos apie rašybos testą, gavo už jį puikų pažymį.

Bet ji pavėlavo. Kirsti jau buvo namie.

– Ir jis bakstelėjo šautuvu Anemarijai į kuprinę, o tada sugriebė man už plaukų! – čiauškėdama Kirsti vidury svetainės nusivilko megztinį. – Bet aš neišsigandau. Anemarija išsigando, ir Elena. O aš – ne!

Ponia Johansen staigiai atsistojo nuo kėdės prie lango. Ponia Rozen, Elenos motina, taip pat buvo čia, sėdėjo ant kėdės priešais. Kaip ir kitomis popietėmis, jos gėrė kavą. Žinoma, netikrą, nors jos vis dar sakydavo: geriame kavą. Kopenhagoje niekur negaudavai tikros kavos nuo pat nacių okupacijos pra-

džios. Nē tikros arbatos. Mamos siurbčiodavo karštą vandenį, pagardintą žolelėmis.

– Anemarija, kas nutiko? Ką čia Kirsti šneka? – susirūpino mama.

– Kur Elena? – paklausė ponია Rozen, irgi išsigandusi.

– Elena nuėjo namo. Ji nežinojo, kad jūs čia, – paaiškino Anemarija. – Nesijaudinkite. Nieko nenutiko. Tik du kareiviai, nuolat stovintys prie Osterbrogadės kampo, – esat juos mačiusios; žinot, vienas jų aukštas ir ilgu kaklu kaip kvaila žirafa, – linksmai pasakojo Anemarija mamai ir poniai Rozen, kas nutiko, kad atrodytų lyg koks juokingas nuotykis.

Bet mamų nerimas niekur nedingo.

– Aš pliaukštelėjau jam per ranką ir dar apšaukiau, – pyškino girdamasi Kirsti.

– Nei ji pliaukštelėjo, nei šaukė, mama, – patikino motiną Anemarija. – Ji kaip visada viską išpučia.

Ponia Johansen priėjo prie lango ir pažvelgė žemyn į gatvę. Ten buvo ramu; viskas kaip įprastai: žmonės varstė parduotuvių duris, vaikai žaidė, prie kampo stovėjo kareiviai.

Ji tyliai pasakė Elenos motinai:

– Turbūt jie susierzinę dėl Pasipriešinimo išpuolių. Ar skaitei „De Frie Danske“ apie sprogdinimus Hileriode ir Niorbre?

Nors Anemarija apsimetė kraustanti iš kuprinės vadovėlius, slapčia klausėsi, ką kalba motina. „De Frie Danske“ – „Laisvieji danai“ – nelegalus laikraštis. Peteris Nilsenas kartais jį atnešdavo, kruopščiai suvyniotą ir paslėptą tarp knygų ir legalių laikraščių, ir mama, kai abu su tėčiu perskaitydavo, jį sudegindavo. Bet Anemarija girdėdavo, kartais ir naktį, mamą

ir tėtį aptariant naujienas: apie sabotажą priešinantį naciams, apie sukarintuose fabrikuose paslėptas ir sprogusias bombas, apie sugadintus geležinkelius, kad būtų sutrikdytas krovinių gabenimas.

Ji žino, ką reiškia Pasipriešinimas. Kai šį žodį nugirdo ir paklausė, ką jis reiškia, tėtis paaiškino. Pasipriešinimo kovotojai pasiryžę kuo labiau pakenkti naciams, – nors niekas nenučiuokia, kas tie danai, nes jie veikia slapta. Jie gadina vokiečių sunkvežimius ir lengvuosius automobilius, sprogdina jų fabrikus. Jie labai drąsūs. Kai vokiečiai juos sugauna, nužudo.

– Man reikia grįžti namo ir pakalbėti su Elena, – pasakė ponja Rozen, eidama prie durų. – O jūs, mergaitės, rytoj į mokyklą sukite kitu keliu. Pažadėk man, Anemarija. Elena taip pat turės pažadėti.

– Gerai, ponja Rozen, bet kas pasikeis? Vokiečių kareivių stovi ant kiekvieno kampo.

– Jie neįsimins jūsų veidų, – paaiškino ponja Rozen, žengdama pro duris į koridorių. – Labai svarbu neišsiskirti iš minios. Svarbu būti vienam iš daugelio. Stengtis, kad kareiviai niekada neturėtų priežasties įsiminti tavo veido.

Ir ji išėjo.

– Jis atsimins mano veidą, mama! – patenkinta šūktelėjo Kirsti. – Jis sakė, kad atrodau kaip jo dukrelė. Ir sakė, kad aš labai daili.

– Jeigu jis turi tokią dailią mergaitę, kodėl kaip geras tėvas negrįžta pas ją? – sumurmėjo mama ir paglostė Kirsti skruostą. – Kodėl jis negrįžta į savo šalį?

– Mama, ar yra ko valgyti? – paklausė Anemarija, tikėdamasi išblaškyti mamos mintis apie kareivius.

– Pasiimk duonos. Ir duok riekę sesutei.

– Su sviestu? – viltingai pasiteiravo Kirsti.

– Sviesto nėra, – atsakė motina. – Juk žinai.

Kirsti atsiduso, o Anemarija nuėjo į virtuvę prie duoninės.

– Kaip norėčiau kekso, didelio geltono kekso su rausvu glajumi, – užsisvajojo Kirsti.

Mama nusijuokė.

– Esi maža, bet tavo atmintis puiki, – pagyrė ji Kirsti. – Jau seniai neturime nei sviesto, nei cukraus keksams. Mažiau-
siai metus.

– O kada vėl gausim kekų?

– Kai baigsis karas, – paaiškino mama. Ji dirstelėjo pro
langą į gatvę, prie kampo metalinių šalmų šešėlyje tebestovėjo
abejingi kareiviai. – Kai išvyks vokiečiai.